

ослобођена земља од свих непријатељских одреда. Иако је Немачка капитулирала још 8. маја 1945, истиче Чулиновић, ипак су у Југославији борбе и даље трајале. Немачке оружане снаге и њихови сателитски помагачи нису се хтели предавати југословенској војсци ни после капитулације Немачке. Сваку стопу наше земље, све до границе, морале су наше јединице својом крвљу освајати, све док непријатељске снаге, које су хтјеле да се предају само војним одредима, савезника, нису биле у Словенији опкољене и уништене.

На првом састанку привремене народне скупштине Демократске Федеративне Југославије 27. новембра 1945. прешло се на дневни ред преко изјава краља Петра II преко радио-станице у Лондону да је опозвао краљевско намесништво. С обзиром да је намесништвом краљ у ствари пренео све своје агенде на ово тело, те да не може уз њега да врши никакве акте власти то је намесништво и даље остало на дужности без обзира на краљев опозив, и оно је престало да постоји тек 28. новембра 1945, када је Уставотворна скупштина донела декларацију о проглашењу Федеративне Народне Републике Југославије.

Чулиновићево дело, са преко 300 штампаних страна текста, обрађује читав низ друштвено-политичких и државно-правних проблема од великог значаја за правилно разумевање наше најновије историје. Оно у великој мери доприноси да би се дубље разумели сви они велики и судбоносни догађаји који су довели до стварања нове југословенске државе. Оно безусловно представља драгоцен допринос нашој савременој историјској и правној науци.

Др Никола Милутиновић

ХРОНОЛОГИЈА НАПРЕДНОГ РАДНИЧКОГ И НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОГ ПОКРЕТА БЕОГРАДА

Београд, 1960, стр. 244

Историја револуционарног радничког покрета у нашој земљи, а посебно историја напредног покрета Београда, богата догађајима, како оним који су били од важности за општи југословенски покрет, тако и оним мањим који су посебном бојом одражавали покрете појединих мјеста, утискујући им печат специфичности. Пуна истина о тим догађајима остала је нарочито у сјећањима малог броја преживјелих који су у њима учествовали. На жалост, каткада можда само у њиховим сјећањима.

Неко је рекао: збило се оно што је остало записано!

А записаног је премало у односу на оно што се стварно десило. Зар да органи грађанске власти биљеже свој пораз у угушивању радничких демонстрација, штрајкова? Зар да у вријеме Шестојануарске диктатуре и касније чланови и симпатизери КПЈ записују да су овдје-ондје извели успјешну акцију? Зар да у окупираном Београду позадинци — илегалци остављају запис о успјелој диверзантској акцији: запаљеном њемачком камyonu, порушеном мосту, ликвидацији фашистичких агената, ослобођењу затворених руководиоца ослободилачког покрета и др?

Кад је у питању историја покрета који је био илегалан, анатемисан од судских и управних власти, као што је историја КПЈ и НОБ-а, мора се прибјећи усменим или писменим изјавама учесника. Тај посао је тежак, али захвалан. Само тако ће се доћи до потпуније слике оних бурних догађаја који су испуњавали период који ми данас називамо — напредним радничким и народноослободилачким покретом, односно — на тај начин ће се забиљежити оно што је сачувано у сјећањима, што се збило, а што, на жалост, није записано у сачуваним документима. Тако ће се отргнути од заборава важни догађаји; добиће се потврда да су се збили, па иако у оно вријеме нијесу били забиљежени.

Свакако да је жеља и настојање редакције ове Хронологије била, управо, да што више спасе од заборава, да многим важним датумима и догађајима да легитимност постојања. Због тога, одмах на почетку, морамо одати признање тој групи младих аутора.

Хронологија напредног радничког и народноослободилачког покрета Београда је књига од близу 350 страна, технички лијепо опремљена и тако подешена да је прилично прегледна и лака за употребу.

Снабђевана је и са неколико илустрација и фотографија, најзначајнијих датума и догађаја или пак драгоцених докумената који допуњују прилично сажет, а понегдје и шутири текст. Како је и редакција истакла у предговору, књига обухвата „развој и делатност првих радничких и синдикалних организација као и делатност Српске социјалдемократске странке, догађаје из историје Партије, радничког покрета, борбе напредних снага између два светска рата и за време народноослободилачке борбе и револуције. У обзир су узети сви догађаји који одржавају рад и борбу радних слојева, као и питања која су третирана у борби радничке класе и напредних снага.“ Хронолошки узето то је период од 30. јануара 1901. г. када је у Београду почео да излази „Раднички лист“, па до 22. октобра 1944. када је био ослобођен Земун. Просторно — она обухвата све догађаје који су се збили на територији Београда и Земуна у том времену. Интересантно је истаћи како је простор књиге искоришћен. Ако бисмо то изложили према устаљеној периодизацији историје Партије онда би период до I конгреса КПЈ — Конгреса уједиње-

ња — заузимао простор до 101. странице; период 1919—1921, када је Партија стављена ван закона, обрађен је на 44 странице: од 101. до 145. стране. Ратни период, пак 1941—1944. г. изложен је на само 14 страница! Ако бисмо то још рашчлањивали, онда бисмо видјели да су догађаји из читаве 1944. г. сажети на само 82 ретка!

Овај размјер сам по себи довољно говори колико се до сада мало учинило у циљу расвјетљавања и објашњавања појединих питања из историје напредног покрета, односно народнослободилачког рата и револуције, какав је и наслов ове књиге. Тешко је схватити да би, по ономе како се одвијала историја револуционарног Београда из 1941—1945 макар она била календарски скучена и текстом сажета, могла да стане на само 14 страница! Оскудност грађе за тај период не оправдава. Напротив, она упозорава да треба више радити, нарочито на прикупљању мемоарске грађе.

Аутори ове Хронологије у предговору су такође нагласили да „ширина и прецизност текста уз поједине датуме зависила је, природно, од значајности догађаја или момента у борби који се везује за конкретни датум, а и од обимности изворних података и поучености догађаја.“ Изгледа нам да се у овоме није остало досљедно. Поред горе наведених чињеница, још многе околности утичу на обимност и величину одређене јединице. Па ипак нас чуди како је, рецимо Конгрес уједињења 1919. г. у Београд обрађен у само 4 ретка; дат му је управо толики простор колико и једној далеко безначајнијој конференцији бродске радионице.

Обје ове јединице налазе се на истој страни — 101.

Уосталом, цитираћемо тај текст:

„У сали хотела „Славија“ одржан је Конгрес уједињења радничких, социјалистичких и комунистичких организација и група на коме је створена Социјалистичка радничка партија Југославије (комуниста). Конгрес се изјаснио за приступање Трећој интернационали.“ Зар је приступање III интернационали била најглавнија одлука Конгреса?! Очито, у тежњи да се сажме текст, испустило се много другог важног, или, можда, још важнијег.

Или овај примјер: само је забиљежено да је 1901. „одржана прослава Првог маја“ (у 4 ријечи), а о збору дрводјелских радника (29. VII) исте године говори се у три ретка.

О бомбардовању Београда 6. априла 1941 говори се, сасвим разумљиво, у 5 редака (то је у односу на друге јединице прилично велики простор), а о уласку њемачке војске у Београд 12. априла 1941. г. само у 5 ријечи — неразумљиво (стр. 223).

На страни 225. под јун 1941. пише: „Поново образован Мјесни комитет Савеза комунистичке омладине Југославије. Саставак оджан на Карабурми“. Кад је у питању Београд, ово је важан датум из његове историје. Баш зато га је требало и шире и прецизније обрадити.

Таквих случајева има прилично у овој књизи; ових неколико смо навели примјера ради. И ради једног закључка: чини се да је то природна посљедица неуједначеног критеријума у одабирању догађаја и њиховом обрађивању. Изгледа да редакција није успјела да отклони тај недостатак колективног рада грчпештраживача.

Има јединица које су недовољно обрађене. По тексту који је формулише и ближе одређује — често су неке од њих толико неодређене да се стварно питамо да ли им је мјесто у књизи. Да се разумијемо: вјероватно да су и такви датуми и догађаји е разлогом увршћени у књигу, али би требало да и читалац зна макар дио онога чиме се руководио аутор те јединице кад ју је одабрао за књигу.

Друге јединице, пак, саме по себи мало говоре, а тако су дивно могле и требало да буду обрађене. Наведимо пример бањичког логора. У Хронологији је нотирано — „5. јул 1941 — формиран логор на Бањици“; 3. октобар 1944 — расформиран логор на Бањици“. У уводу књиге се каже „да су поред друге архивске грађе коришћени подаци и из књиге бањичког логора.“ Па зар је онда требало пропустити да се уз јединицу о његовом формирању или расформирању сасвим свеједно, каже како је дошло до његовог формирања, како се поступало са логорашима — и напосокон колико је родољуба логор прогутао? А могло се то рећи, без обзира на то што су појединачно датисана стријељања родољуба из логора, која сама за себе — без текста који би их одредило — не дјелује снажно. Ово сажимање текста утолико је чудније што су неке јединице обрађене управо репортерски: „17. октобар 1944 — ..Овде у центру града вођене су борбе за сваку кућу, за сваки спрат, за сваку собу“ (стр. 239).

Питање је да ли је требало ишчупати напредни студентски покрет из општег револуционарног покрета Београда и колико се то досљедно могло урадити. На крају, напредни покрет београдских студената заузимао је истакнуто мјесто у општем југословенском револуционарном покрету, па би његово уклапање у историју Београда — гдје му је и мјесто — још више обогатило бурну прошлост овог града-хероја.

Ако је напор аутора и издавача (Историјски архив Београд) био усмјерен у циљу подстицања будућег историчара да се лати захвалног али и одговорног задатка — писања историје Београда, града који је одувјек био центар револуционарних снага и покрета у нашој земљи, онда му дугујемо признање.

Овом књигом још више се потврђује богатство догађаја и потенцира значај Београда за нашу националну историју. С друге стране, она још једном упозорава: треба писати историју овога града. Оно не објашњава догађаје, не прави слику акција. Она их само нотира. Требало је, међутим, учинити још само један напор више, показати мало више смисла за комплетну обраду јединица.

па би ова публикација била управо онаква каквом је њена намјена карактерише: не само календар — именик догађаја, него и (у првом реду) преглед извора и података сакупљених уз сваку јединицу, који би је објашњавали

Зоран Лакић

РАДОВАН ЛЕКИЋ: АНДРИЈЕВИЧКИ СРЕЗ 1941 — 1944,
Цетиње 1961, стр. 540

У оцјени књиге „Андријевички срез 1941—1944“ Радована Лекића нужно је утврдити двије ствари: прво, шта ова исцрпна монографија даје ново и у чему је њен допринос историјском освјетљавању догађаја на једном од значајних чворишта развоја НОБ-а у Црној Гори, и друго, не мање важно, одредити њено мјесто и значај међу књигама те врсте.

У настојању да догађајима одреди право мјесто и хронлошки по њиховом значају, аутор је усвојио метод периодизације, не како је то раније најчешће чињено, него њиховим груписањем по ратним годинама, што се показало много практичније. На тај начин постигнута је садржајна цјелина која је укрштањем тематског и хронолошког принципа много добила у својој пуноћи.

У уводу књиге прегледно је захваћена (геолошки, етнолошки, економски и историјски) територија андријевичког среза, која се с јужне стране граничи сјеверном Албанијом, Кучима и Братоножићима, а са сјевера, истока и запада беранским, пећким и колашинским срезом.

На том подручју, на које аутор баца пуну свјетлост из разних аспеката, било је између два рата десет општина (љеворечка, краљска, андријевичка, требачка, шекуларска, полимска, величка, плавска, војноселска и гусињска), у којима је живјело 27.211 становника. У плавској, гусињској и војноселској општини, које су скупа имале 10.615 становника, живјело је 7.034 муслимана, 3.203 православних и 377 припадника албанске националне мањине — Шиптара.

Такав хетерогени састав становништва андријевичког среза, потенциран између два рата распиривањем шовинистичких страсти и националне ускогрудности, у чему се ишло у крајност, дао је у првој години рата догађајима на овом подручју низ специфичности о којима аутор исцрпно пише. То и близина сјеверне Албаније и Метохије, чији су барјактари и представници племена имали своја стална упоришта у Плаву и Гусињу, такође је довело, већ у јулу 1941, до првих напада на ослобођену тери-